

Звернута увага, що організовані злочинні угруповання, причетні до незаконного переправлення осіб через державний кордон України, характеризуються наявністю притаманних їм ознак: наявність організаційно-управлінської структури, складна ієрархічна градація угруповання з розмежуванням функцій (76,4%); стійкий, планований, законспірований характер діяльності, згуртованість (68%); вербування нових членів організованого злочинного угруповання (67%); тісні транснаціональні зв'язки (65,7%); втягування у злочинну діяльність працівників державних та правоохоронних органів шляхом їх підкупу (57,4%).

**Список використаних джерел:**

1. Алексєєв О. О., Весельський В. К., Пясковський В. В. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. переробл. та доповн. Київ : Центр учб. літ., 2014. 320 с.
2. Бондаренко Н. В. Кримінологічна характеристика та запобігання нелегальній міграції в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2018. 246 с.
3. Криміналістика у питаннях та відповідях : навч. посіб. / А. В. Іщенко, В. В. Пясковський, А. В. Самодін та ін. Київ : Центр учб. літ., 2016. 118 с.
4. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 2. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 328 с.
5. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 2002. 212 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
7. Огнев Т. Є. Незаконна міграція: кримінально-правові та кримінологічні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.08. Київ. 2017. 249 с.
8. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: метод. рек. / Чернявський С. С., Вознюк А. А., Бриковська О. М. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.42>

**ГРЕЧАНА С.І.**

**ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОПИТУ  
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ  
В СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ**

**CONCEPTS, TASKS AND LEGAL PRINCIPLES OF INTERROGATION  
DURING A PRE-TRIAL INVESTIGATION IN A COURT SESSION  
BY AN INVESTIGATING JUDGE**

За результатами проведених досліджень сформовано поняття, завдання та визначені правові засади допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, виокремлені проблемні питання та надано пропозиції щодо їх вирішення.

З'ясовано, що власне допит під час досудового розслідування в судовому засіданні – є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження,

представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка, потерпілого, а також особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, необхідно отримати показання особи щодо обставин кримінального правопорушення.

Завдання допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні полягають у забезпеченні досягнення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. Безпосереднім завданням даної слідчої (розшукової) дії є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного кримінального правопорушення, з метою встановлення обставин кримінального провадження.

У результаті дослідження з'ясовано поняття, зміст та завдання допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, окреслено правові засади даного кримінального процесуального інституту. Підсумовано, що вирішення вказаного завдання буде передумовою для комплексного з'ясування його змісту та формування ефективних практичних рекомендацій.

**Ключові слова:** показання, слідчий, правові підстави, фактичні підстави, свідок, потерпілий, доказування, кримінальне провадження.

Based on the results of the conducted research, concepts, tasks and defined rights for questioning during a pre-trial investigation in a court session by an investigating judge were formed, problematic issues were identified and suggestions for their solution were provided.

It was found that self-examination during a pre-trial investigation in a court session is an investigative (search) action, which is completed during a pre-trial investigation by an investigating judge for violation of a party to criminal proceedings, a representative of a legal entity, because of which the proceedings are taking place, in violated cases, related to this. related to the provision of obtaining the testimony of a witness, a victim, as well as a person in respect of whom an authorized body has made a decision to exchange as a prisoner of war, if due to the creation of a danger to the life and health of the person, his serious illness, the presence of other circumstances that may make his questioning impossible in court or affect the completeness or reliability of the testimony, it is necessary to obtain the testimony of the person regarding his own criminal offense.

The tasks of the interrogation during the pre-trial investigation in the court session are to ensure the achievement of the tasks of the criminal proceedings, defined in Art. 2 of the CCP of Ukraine. The immediate task of this investigative (search) action is to identify a person who has information relevant to the investigation of a criminal offense, with the placement of another criminal proceeding.

As a result of the study, the concept, content and tasks of interrogation during the pre-trial investigation in the court session by the investigating judge were clarified, the legal basis of this criminal procedural institute was formalized. It is concluded that the given task will be forwarded for the comprehensive clarification of its content and the formation of effective practical recommendations.

**Key words:** testimony, investigator, legal grounds, factual grounds, witness, victim, evidence, criminal proceedings.

**Вступ.** У 2012 році був прийнятий новий Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України [1], з'явилася така новела кримінального процесуального законодавства як ст. 225 «допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні» (ст. 225 КПК). Однак, повномасштабна агресія Російської Федерації, вплинула на всі аспекти суспільного та правового життя нашої держави. За сучасних реалій, запровадженням з 24 лютого 2022 року в Україні воєнного стану [2], кримінальне процесуальне законодавство зазнало змін.

Так, згідно закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року [3], були внесені зміни як до назви, так і власне змісту статті 225 КПК України.

Нині ст. 225 КПК України сформована за новою назвою та у оновленій редакції: «Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні». Так, згідно ч. 1 ст. 225 КПК України, «у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. .... У порядку, визначеному цієї статтею, може бути допитаний свідок, потерпілий, а також особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого...» [1].

Актуальна редакція статті 225 КПК України буде правовою основою при висвітленні порядку проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею та підгрунтям при формуванні необхідних практичних рекомендацій.

Окрім того, вважаємо доцільним поглянути ширше, і розкрити поняття, завдання та правові засади допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, враховуючи системний підхід до з'ясування даного питання. Окреслене коло питань потребує детального вивчення.

*Аналіз останніх досліджень і публікацій.* Проблематика проведення допиту під час кримінального провадження традиційно привертає увагу вчених і практиків. Безпосередньо предмету нашого дослідження стосується дисертація С.І. Смик «Підстави та процесуальний порядок здійснення допиту на стадії досудового розслідування в судовому засіданні» (2018) [4], однак у зв'язку із змінами суспільного та правового життя, воєнним станом у нашій державі, дана проблематика потребує сучасного дослідження.

**Мега і завдання дослідження.** Сформувати поняття, завдання та визначити правові засади допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, виокремити проблемні питання та надати пропозиції щодо їх вирішення.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Передусім з'ясуємо правову природу даного виду допиту (ст. 225 КПК України), який як зазначає С.І. Смик, є різновидом допиту під час досудового розслідування та характеризується такими особливостями:

– суб'єктами проведення допиту є слідчий суддя (виконує функцію сприяння сторонам кримінального провадження у збиранні доказів), ініціатор допиту, інша (протилежна) сторона кримінального провадження;

– місцем проведення допиту є місце судового засідання (приміщення суду) або місце перебування допитуваної особи (візне судове засідання);

– основними учасниками допиту є свідок або потерпілий. Варто додати, що відповідно закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», від 28 липня 2022 року [3], з'явився ще один суб'єкт, який може бути допитаний таким чином, а саме – «особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого»;

– учасниками допиту є сторони кримінального провадження (сторона обвинувачення – зокрема, слідчий або прокурор; сторона захисту);

– фактичною підставою проведення допиту є винятковість ситуації, обумовленої необхідністю отримання показань особи під час досудового розслідування, через наявність обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань;

– приводом до проведення допиту є звернення сторони кримінального провадження, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

– особливий порядок проведення допиту, визначений ст. 225 КПК України;

– фіксування показань, одержаних під час допиту, здійснюється у журналі судового засідання [4, с. 176–177].

Власне допит під час досудового розслідування в судовому засіданні – є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням сторони кримінального провадження, представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка, потерпілого, а також особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої

хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, необхідно отримати показання особи щодо обставин кримінального правопорушення, а результати її проведення фіксуються у журналі судового засідання та додатках до нього.

Завдання допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні полягають у забезпеченні досягнення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України [1]. Безпосереднім завданням даної слідчої (розшукової) дії є одержання показань від особи, яка володіє відомостями, що мають значення для розслідуваного кримінального правопорушення, з метою встановлення обставин кримінального провадження.

Слід приділити увагу розгляду алгоритму дій щодо порядку допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею.

Клопотання слідчого про допит особи, повинно бути погоджено з прокурором (згідно п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України). Таке клопотання повинно бути належним чином обгрунтоване. Фактичні підстави визначені у ст. 225 КПК України і полягають у необхідності отримання показань свідка, потерпілого, а також особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого та наявності таких виняткових обставин: 1) існування небезпеки для життя і здоров'я особи; 2) тяжка хвороба особи; 3) наявність інших обставин, що можуть унеможливити допит особи в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

За таких умов сторона кримінального провадження, пред'явник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

Тлумачення згаданих у ч. 1 ст. 225 КПК «інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань», по різному визначається як теоретиками, так і практиками, а також оцінюється у судовій практиці. Зупинимося на розгляді цього питання.

Наприклад, М. А. Макаров обгрунтовує пропозицію, що з метою виключення можливості необгрунтованого прийняття слідчим суддею рішення про проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні, необхідно навести у ч. 1 ст. 225 КПК вичерпний перелік інших обставин, що можуть унеможлилювати їх допит в суді [5, с. 43]. Попри начеб то цілком логічний підхід щодо вирішення вказаної проблемної ситуації – вимушені не погодитися. І саме з тієї причини, що передбачити всі ситуації, у яких компетентний суб'єкт, може вбачати підстави та клопотати до слідчого судді щодо прийняття процесуального рішення про допит особи під час досудового розслідування в судовому засіданні, – неможливо.

Згідно з узагальненням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03.06.2016 «Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями», розглядаючи клопотання про допит свідка, потерпілого в порядку ст.225 КПК, слідчий суддя, вивчаючи його зміст та матеріали, додані до нього, оцінює обгрунтованість клопотання і визначає, чи мають місце обставини, які зумовлюють допит зазначених осіб, та унеможливають його проведення під час судового засідання [6].

Тим більше, за нинішніх умов життя нашої держави, необхідності розслідування злочинів агресії та воєнних злочинів за період повномасштабного вторгнення Росії на територію України – таких виняткових випадків стало значно більше – як у кількісних показниках, так і змістовному тлумаченні.

З метою забезпечення ефективності досягнення завдань кримінального провадження, зокрема – за умов воєнного стану, відповідно до закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року [3], були внесені доповнення до ряду статей КПК України, у тому числі до ст. 225 КПК України. Зокрема, до учасника кримінального провадження, який може бути допитаний під час досудового розслідування слідчим суддею було додано «особу, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого» та ін.

Таким чином, за умов воєнного стану та подолання повномасштабної агресії Російської Федерації, існуючий порядок вітчизняного кримінального провадження зазнав численних змін, тому задля досягнення завдань кримінального провадження у таких надскладних умовах, слід розроблювати дієві практичні рекомендації. На підставі проведених теоретичних та емпіричних досліджень, виокремимо фактичні підстави проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні згідно ст. 225 КПК України:

1) *існування небезпеки для життя і здоров'я особи (ч. 1 ст. 225 КПК України)*. У значенні ст. 225 КПК України небезпеку для життя та здоров'я особи можна визначити як можливість заподіяння смерті, спричинення тілесних ушкоджень, виникнення захворювання особи, заподіяння шкоди здоров'ю особи, у результаті чого буде неможливо провести допит особи в судовому засіданні. Результати аналізу судової практики дають підстави для висновку, що розглядаючи клопотання про проведення допиту в судовому засіданні, слідчі судді тлумачать поняття «існування небезпеки для життя та здоров'я свідка, потерпілого» досить широко, включаючи в нього: погрози вбивством або застосуванням фізичного насильства стосовно особи, інші прояви фізичного та психічного насильства та ін. [6].

2) *тяжка хвороба особи (ч. 1 ст. 225 КПК України)*. Власне поняття «тяжка хвороба» є оцінним поняттям, й лише комплексний аналіз нормативно-правових актів із різних галузей надає можливість визначити її ознаки. Окремі підзаконні нормативно-правові акти надають перелік видів хвороб, які слід вважати «тяжкими». Але варто зауважити, що такі тлумачення поняття «тяжка хвороба» не може бути «автоматично» застосовані у кримінальному процесі, адже слідчий суддя оцінює надану інформацію про майбутнього суб'єкта допиту – і саме з такої точки зору формується критерій визначення тяжкості хвороби – неможливість бути учасником кримінального провадження на всіх стадіях, залучитися до допиту під час судового розгляду кримінального провадження. Отже, в кримінальному процесуальному розумінні поняття «тяжка хвороба» – це не лише фізичний стан особи, в якому вона перебуває тривалий час, внаслідок чого виникає вірогідність того, що на час судового розгляду кримінального провадження вона може бути неспроможною брати участь у судовому засіданні. Тобто, саме цей стан, пов'язаний із хворобою, стане перешкодою для виконання особою обов'язків як учасника кримінального провадження. Такий фізичний стан може бути наслідком травми або соматичного захворювання. Крім цього, відповідно до ст. 225 КПК України тяжка хвороба особи становить підставу для проведення допиту за місцем перебування хворого, тобто проведення виїзного засідання. Наприклад, в окремих випадках слідчі судді, оцінюючи хворобу потерпілого як тяжку в контексті ст. 225 КПК України, обґрунтовано брали до уваги не лише діагноз, сформульований у довідці лікаря, а й сукупність чинників: вік особи та його вплив на загальний стан здоров'я [6].

3) *наявність інших обставин, що можуть унеможливити допит особи в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань*. Аналіз судової практики засвідчив, що до виняткових випадків, які охоплюються даним поняттям, належать:

а) *незадовільний стан здоров'я, похилий вік особи та інші обставини, які можуть свідчити про ризики щодо можливості надати показання під час судового розгляду*. У цілому, слідчий суддя, виходячи із поданих матеріалів, комплексно оцінює загальний стан здоров'я особи, її вік, самопочуття та можливість виконання обов'язків учасника кримінального провадження;

б) *тривале відраджження, виїзд на роботу, навчання або постійне проживання особи за межами України*. Кількість таких випадків останніми роками постійно збільшувалася, у зв'язку із розвитком інтеграційних процесів у різних галузях суспільного життя, реалізацією професійних, освітніх, туристичних проектів. Нині, з часу запровадження воєнного стану в нашій державі, їх кількість суттєво зросла, адже значна кількість громадян України набули в країнах Європи чи інших державах статусу біженця або особи, яка перебуває під тимчасовим захистом. Така обставина повинна бути врахована при прийнятті слідчим суддею рішення про допит особи.

в) *особа є громадянином іноземної держави, постійно проживає за межами України, або особа перебуває на території України без законних підстав і підлягає видворенню за межами України*. Зауважмо, що кримінальним процесуальним законодавством нашої держави регламентовано можливість звернутися із запитом про міжнародне співробітництво до уповноважених органів іноземної держави, провести процесуальні дії із даною особою у режимі відеоконференції. Але ці заходи за існуючих умов можуть не сприяти процесуальній та фінансовій економії. Ефективніше вирішити дане завдання на території нашої держави, де здійснюється кримінальне провадження.

г) *особа є військовослужбовцем Збройних Сил України, а також інші категорії осіб, які визначені Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [7], залучені до захисту за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, що унеможлиблює їх участь під час судового розгляду справи*. Наявна ситуація сьогодні суттєво впливає на правозастосовну практику. Так, наприклад, слідчий суддя Деснянського районного суду м. Чернігова, розглянувши клопотання слідчого територіального управління Державного бюро розслідувань про проведення допиту свідка під час досудового розслідування у судовому засіданні, задовольнив його. В обґрунтування клопотання було зазначено, що свідок мобілізований

для проходження військової служби на сході України та виконує бойові завдання, тобто існує реальна небезпека для його життя та здоров'я. Допит свідка було проведено у судовому засіданні в приміщенні суду м. Чернігова [8].

*д) відсутність постійного місця проживання та постійної роботи, коли дані обставини унеможливають участь особи під час судового розгляду справи, наявні обґрунтування щодо неможливості застосування інших способів отримання показань особи (зокрема, проведення допиту у режимі відеоконференції).* Наприклад, це ситуація, коли особа – учасник кримінального провадження – проживає в зоні, де проводиться Операція Об'єднаних сил, на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України.

*е) вікові, моральні, психологічні особливості особи неповнолітнього учасника кримінального провадження, особливо за умови вчинення відносно неповнолітнього насильницького кримінального правопорушення.* Підкреслимо, що з метою запобігання повторній травматизації неповнолітнього потерпілого чи свідка, враховуючи фізичні та психологічні особливості розвитку дитини, слідчі судді при ухваленні рішення про її допит під час досудового розслідування, все частіше задовольняють відповідні клопотання.

Так, слідчий суддя міськрайонного суду Київської області, розглянув клопотання прокурора про проведення допиту неповнолітньої потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні у кримінальному провадженні щодо вчинення відносно неї кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості. Необхідність допиту неповнолітньої потерпілої в судовому засіданні обґрунтована наявністю обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, у тому числі що з моменту вчинення щодо малолітньої злочину, коли їй було 13 років, минуло близько 1 року. В силу значної тривалості кримінального провадження допит потерпілої в судовому засіданні може відбутись через значний проміжок. Відтак, в силу свого малолітнього віку, пережитого стресового стану, з плином часу неповнолітня особа може забути деякі деталі вчиненого щодо неї злочину або перекручувати їх, враховуючи свій незрілий вік. Наведені в клопотанні підстави засвідчили винятковість та необхідність отримання показань неповнолітньої потерпілої під час досудового розслідування в судовому засіданні. У зв'язку з цим слідчий суддя задовольнив клопотання та провів судові засідання [9].

У зв'язку з дією воєнного стану в Україні, подоланням збройної агресії Російської Федерації, перелік випадків, які надають підстави для проведення допиту особи слідчим суддею згідно положення ч. 1 ст. 225 КПК України у тлумаченні як «інших обставин» слід доповнити і такою як:

*з) у зв'язку з дією воєнного стану в Україні, подолання збройної агресії Російської Федерації – встановити місце перебування учасника кримінального провадження та забезпечити його залучення до судового розгляду – буде неможливо або ускладнено, що матиме негативні наслідки для досягнення завдань кримінального провадження.*

Так, наприклад, в ухвалі слідчого судді Деснянського районного суду міста Чернігова від 26 квітня 2023 року, слідчий суддя врахував клопотання слідчого за погодженням з прокурором, в якому обґрунтовувалось прохання провести допит потерпілого в судовому засіданні у кримінальному провадженні за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України. Обґрунтовуючи клопотання, слідчий посилався на наявність «інших обставин», що можуть унеможливити допит потерпілого в суді, зокрема, місце перебування потерпілого не має постійного визначення, у зв'язку із виконанням останнім заходів з безпеки і оборони України, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у період воєнного стану в Україні, що може унеможливити допит потерпілого під час судового розгляду кримінального провадження. Зважаючи, що обставини, які наведені слідчим у клопотанні, є винятковими, клопотання визнано обґрунтованим, допит потерпілого був проведений у судовому засіданні [10].

Умови воєнного стану обумовили новий вид допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні – це допит особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого (ч. 2 ст. 225 КПК України). Як свідчить вивчення емпіричних даних, особи, які допитуються за правилами цієї статті, є підозрюваними у вчиненні воєнних злочинів. Як свідчить вітчизняна практика, злочинні дії у кримінальному провадженні України кваліфікують за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни» [11]. Станом на початок червня 2023 року зареєстровано більше 90 тисяч воєнних злочинів, вчинених представниками держави-агресора, із них біля 88,5 тисяч кваліфіковано за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни» [12].

Процесуальні та організаційно-тактичні особливості допиту особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого потребують окремої уваги. Окреслимо окремі правові засади даного виду допиту.

Згідно з пояснювальною запискою до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», виникла необхідність врегулювати складну ситуацію, яка склалася у зв'язку з вторгненням Російської Федерації на територію України та введенням воєнного стану на всій території України, нагальною стала потреба оперативно вирішувати питання щодо обміну обвинувачених або засуджених осіб як військовополонених [13].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року [3] було внесено ряд доповнень до законодавства:

Наприклад, що Кримінального процесуального кодексу України було внесено ряд доповнень, зокрема такі:

– ч. 1 ст. 3 доповнено п. 28 такого змісту: «(28) особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, – це будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений»;

– доповнено положення ст. 201-1, ст. 202, 280 КПК України та інші.

Важливо, що ст. 280 КПК України доповнено ще однією підставою зупинення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру в разі, якщо: «(5) уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та підозрюваному надано письмову згоду на проведення такого обміну. Рішення про зупинення досудового розслідування з цієї підстави оскарженню не підлягає»;

Логічним продовженням даного механізму є проведення щодо військовополоненого, який є підозрюваним у кримінальному провадженні, після застосування наведених вище процесуальних рішень відносно особи – спеціального досудового розслідування (*in absentia*). Воно може стосуватися одного чи декількох підозрюваних згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК України.

Слід врахувати, що ч. 2 ст. 297-1 КПК України доповнено новим абзацом такого змісту: «спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся» [1].

Таким чином, шляхом внесення змін до КК України, КПК України та інших законодавчих актів України було врегульовано процедуру обміну осіб як військовополонених, а допит особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого слідчим суддею – важливий елемент цього механізму.

Отже, розкривши фактичні підстави допиту особи слідчим суддею під час досудового розслідування, варто виокремити правові підстави. Це:

– звернення у формі клопотання від сторони кримінального провадження;

– звернення представника юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження (стосується окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, службової діяльності, злочинів пов'язаних із терористичною діяльністю і посяганням на національну безпеку нашої держави, що є предметом окремого наукового дослідження).

У клопотанні від сторони кримінального провадження наводиться обґрунтування провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

Допит може здійснюватися: у судовому засіданні в місці розташування суду (ч. 1 ст. 225 КПК України); місці перебування хворої особи (ч. 2 ст. 225 КПК України). Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні може бути проведений у режимі відеоконференції. Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. Особлива увага за даних умов повинна бути звернена на фіксацію ходу та результатів проведеної процесуальної дії. Згідно ст. 103 КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у протоколі, на носії інформації за допомогою технічних засобів, у журналі судового засідання. Процес фіксації ходу і результатів процесуальної дії є складним і може бути охарактеризований з двох аспектів: процесуального і криміналістичного. Фіксування процесуальних дій за допомогою технічних засобів за даних умов є обов'язковим та має значні переваги перед іншими формами фіксації [14, с. 66].

Під час і за результатами проведення відповідно до ст. 225 цього Кодексу допиту особи має вестися журнал судового засідання, згідно вимог до ст. 108 КПК України. До матеріалів досудового розслідування слід долучати належним чином завірену копію цього журналу [15, с. 239]. Також застосовуються технічні засоби фіксації зокрема – звуку та відеозапис. Копія носія інформації з записом проведеного допиту теж долучається до матеріалів кримінального провадження.

У ряді випадків виникає проблемна ситуація, пов'язана з тим, що у кримінальному провадженні, допит свідка чи потерпілого у якому проводиться слідчим суддею, відсутня особа, якій у процесуальному порядку повідомлено про підозру. Склалася така практика, що безпосередньо за змістом ухвали слідчого судді так і вказується «на даний час жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні», або розширено «як вбачається з матеріалів клопотання, на час звернення із ним до слідчого судді в кримінальному провадженні №... жодній особі про підозру не повідомлено, тому відповідно до положень абз. 3 ч. 1 ст. 225 КПК України, допит проводиться без сторони захисту, в судові засідання з проведення допиту слід викликати прокурора та потерпілого» [16]. Так виникає питання щодо реалізації засади змагальності у кримінальному провадженні за даних умов. Адже таким чином відбувається допит свідків, потерпілих слідчим суддею за відсутності підозрюваного, а також сторони захисту, яка у майбутньому залучиться до доказування у кримінальному провадженні.

На нашу думку, за таких умов слід додавати до матеріалів кримінального провадження носій інформації (диск, флеш накопичувач з технічним записом допиту), й за умови коли у кримінальному провадженні буде пред'явлено підозру особі, в установленому порядку залучиться захисник, сторона захисту матиме можливість ознайомитися із ходом та результатами допиту, проведеного слідчим суддею.

Розглянувши поняття, сутність та правові засади допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні, можна зробити висновок, що за даних умов слідчий суддя виконує головну функцію – здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України). У той самий час, можемо додати, що з метою виконання завдань кримінального провадження, слідчий суддя сприяє діяльності зі збирання доказів у кримінальному провадженні.

**Висновки.** Вивчення правових засад, проведені емпіричні дослідження дозволили визначити теоретичні та правові засади проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні:

1) *підставами проведення допиту слідчим суддею під час досудового розслідування в судовому засіданні згідно ст. 225 КПК України є:* існування небезпеки для життя і здоров'я особи; тяжка хвороба особи; наявність інших обставин, що можуть унеможливити допит особи в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань;

2) *в обґрунтування такої підстави як «наявність інших обставин, що можуть унеможливити допит особи в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань» у клопотаннях про проведення допиту слідчим суддею вказувались:* незадовільний стан здоров'я, похилий вік особи та інші обставини, які можуть свідчити про ризики щодо фізичної можливості надати показання під час судового розгляду; тривале відрядження, виїзд на роботу, навчання або постійне проживання особи за межами України; особа є громадянином іноземної держави, постійно проживає за межами України, або особа перебуває на території України без законних підстав і підлягає видворенню за межі України; особа є військовослужбовцем Збройних Сил України, а також є іншою категорією осіб, які визначені у п. 19, п. 20 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», залучені до захисту за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, що унеможлиблює їх участь під час судового розгляду справи; відсутність постійного місця проживання та постійної роботи, коли дані обставини унеможливають участь особи під час судового розгляду справи і не може бути застосовано інші способи отримання показань особи (зокрема, проведення допиту у режимі відеоконференції); вікові, моральні, психологічні особливості особи неповнолітнього учасника кримінального провадження, особливо за умови вчинення відносно неповнолітнього насильницького кримінального правопорушення; допит слідчим суддею під час досудового розслідування може проводитися, коли у зв'язку з дією воєнного стану в Україні, подолання збройної агресії Російської Федерації – встановити місце перебування учасника кримінального провадження та забезпечити його залучення до судового розгляду – буде неможливо або ускладнено, що матиме негативні наслідки для досягнення завдань кримінального провадження;

3) *слідчим суддею може бути проведений допит:* свідка; потерпілого; особи, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого;



4) суб'єктами звернення до слідчого судді з клопотанням про допит особи під час досудового розслідування у судовому засіданні є: слідчий за погодженням з прокурором; інший представник сторони обвинувачення (прокурор, детектив Державного бюро розслідувань, детектив Національного антикорупційного бюро України, дізнавач Національної поліції України); представник сторони захисту; представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження;

5) за результатами розгляду звернення (клопотання) провести допит у судовому засіданні слідчим суддею може бути прийнято таке рішення: клопотання задоволено, слідчий суддя виніс відповідну ухвалу про допит особи; у задоволенні такого клопотання відмовлено;

6) слідчим суддею можуть бути проведені такі різновиди допиту: допит; одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб; вказані види допиту у режимі відеоконференції;

7) місце проведення допиту слідчим суддею: допит проводиться у судовому засіданні в місці розташування суду; допит проводиться у місці перебування хворої особи

8) з метою допиту слідчим суддею тяжко хворої особи під час досудового розслідування: може бути проведено виїзне судове засідання; проведений допит у режимі відеоконференції; особа може бути доставлена у судове засідання із використанням допомоги поліції, лікарів та ін.

Отже, у результаті дослідження ми з'ясували поняття, зміст та завдання допиту особи під час досудового розслідування в судовому засіданні слідчим суддею, окреслили правові засади даного кримінального процесуального інституту, а вирішення вказаного завдання буде передумовою для комплексного формування ефективних практичних рекомендацій.

#### **Список використаних джерел:**

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 року № 2472-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>

4. Смик С.І. Підстави та процесуальний порядок здійснення допиту на стадії досудового розслідування в судовому засіданні : дисер. .... кандидата юридичних наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» (081 – Право). Київ, 2018. 224 с.

5. Макаров М.А. Допит слідчим суддею свідка та потерпілого під час досудового розслідування у судовому засіданні. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 20–21 листопада 2015 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. С. 42–44.

6. Узагальнення Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 червня 2016 року «Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00205>

7. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

8. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду м. Чернігова у справі № 750/1001/22 від 20 жовтня 2022 року. Провадження № 1-кс/750/2239/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106877647>

9. Ухвала слідчого судді Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 14 червня 2022 року. Справа № 357/4593/22, 1-кс/357/837/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/10476029>

10. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду міста Чернігова від 26 квітня 2023 року Справа № 750/5847/23. Провадження № 1-ккс/750/2229/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110482758>

11. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

12. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

13. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального та Кримінально-виконавчого кодексів України щодо

врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1394967>

14. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час кримінального провадження. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 64-67.

15. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дисер. ... доктора юридичних наук : спец. 12.00.09 : кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2018. 495 с.

16. Ухвала слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 26 квітня 2023 року. Справа № 755/5417/23. Провадження № 1-кс/755/1156/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110648621>

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.43>

ЖИЛІН А.Е.

**НАУКОВА ПОЛЕМІКА ВІДНОСНО ОПИСУ ОЗНАК  
ТА ВЛАСТИВОСТЕЙ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ  
ХАРАКТЕРИСТИКИ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ  
БАНКІВСЬКИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ**

**SCIENTIFIC CONTROVERSY REGARDING THE DESCRIPTION  
OF THE SIGNS AND PROPERTIES OF SEPARATE ELEMENTS OF THE CRIMINAL  
CHARACTERISTICS OF FRAUD IN THE SPHERE OF THE USE  
OF BANKING ELECTRONIC PAYMENTS**

Метою статті є дослідження опису ознак та властивостей окремих елементів криміналістичної характеристики шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. Наукова стаття присвячена деяким аспектам розслідування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. Розглядається опис ознак та властивостей окремих елементів криміналістичної характеристики шахрайства визначеного виду. Зазначено, що дослідження обстановки вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів має значення як на початковому, так і на подальшому етапі розслідування. Зауважено про наявність таких підготовчих дій до вчинення шахрайства досліджуваного виду: підбір та підготовка певної електронно-обчислювальної техніки (ноутбук, комп'ютер, планшет тощо); розробка програмного забезпечення, необхідного для вчинення окремих видів шахрайства (фішинг, кардінг); вибір об'єкта шахрайських дій; вибір кола осіб, стосовно яких будуть вчинені шахрайські дії. На основі проведеного дослідження, зроблено висновок, що найбільш розповсюдженими способами вчинення шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів є фішинг та кардінг. Визначено, що мають місце наступні підготовчі дії до вчинення шахрайства досліджуваного виду: підбір та підготовка певної електронно-обчислювальної техніки (ноутбук, комп'ютер, планшет тощо); розробка програмного забезпечен-